УДК 343.37

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАКІНЧЕНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

П. С. Берзін,
доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Розглядаються проблеми кваліфікації злочинів у сфері господарської діяльності, які визнаються закінченими, різновиди складів таких злочинів.

Ключові слова: кваліфікація злочинів, господарська діяльність, склад злочину

З набранням 17 січня 2012 р. чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. розділ VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) зазнав істотних змін. Так, одні статті цього розділу КК були виключені (йдеться про ст.ст. 202, 203, 217, 218, 220, 221, 225, 226, 228, 234, 235 КК), а до інших були внесені зміни. Це, у свою чергу, зумовило визначення **предметом** дослідження в межах цієї статті зазначеного вище розділу Особливої частини КК в контексті існуючих проблем кваліфікації закінчених злочинів у сфері господарської діяльності. З урахуванням цього виникає потреба з'ясування змісту окремих положень розділу VII Особливої частини КК з **метою** вироблення підходів щодо кваліфікації вказаних злочинів.

Після набрання чинності зазначеним Законом від 15 листопада 2011 р. аналіз змісту складів злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених розділом VII Особливої частини КК, здійснювався О. О. Дудоровим, Г. М. Зеленовим, А. М. Ришелюком, Ю. Г. Старовойтовою, С. Р. Тагієвим, М. І. Хавронюком та іншими вченими. Проте комплексний кримінально-правовий аналіз шляхів вирішення проблем кваліфікації закінчених злочинів у сфері господарської діяльності поки що не проводився, а розгляд відповідних проблем був обмежений переважно рівнем навчальної літератури або науково-практичного коментування положень відповідних статей розділу VII Особливої частини КК. Отже, виникла нагальна потреба звернутись до проблем кваліфікації закінчених злочинів у сфері господарської діяльності.

Згідно з ч. 1 ст. 13 КК закінченим злочином визнається діяння, яке містить ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК. Поєднуючи у складі закінченого злочину об'єктивні, суб'єктивні та соціальні чинники, законодавець тим самим наповнює кримінально-правовим змістом такий склад, як родову юридичну конструкцію. Однією із характеристик такої конструкції в літературі обґрунтовано вважається відповідність вчиненого особою діяння у поєднанні з іншими фактичними обставинами усім ознакам об'єктивної сторони складу злочину конкретного виду та його окремого різновиду [1, 20]. Таким чином, склад, який фіксує незакінчену злочинну діяльність, представлений в кримінальному законі у вигляді родової юридичної конструкції, за допомогою якої (в окремих різновидах якої) законодавець моделює окремі різновиди суспільно небезпечної поведінки особи як незакінчений злочин (незакінчений злочин певного виду). Основний кримінально-правовий зміст такої юридичної конструкції пов'язується із системним поєднанням положень ч. 1 ст. 13, ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 15 та ч. 1 ст. 17 КК. Тобто шляхом створення складу, що фіксує незакінчену злочинну діяльність (складу незакінченого злочину), законодавець на «родовому рівні» визнає певний різновид поведінки особи таким, що є готуванням до злочину або замахом на злочин. Зазначена родова юридична конструкція охоплює такі загальні характеристики: а) вчинене діяння у поєднанні з іншими фактичними обставинами (юридичними фактами) містить (включає) об'єктивні ознаки (тобто ознаки зовнішнього прояву) готування до злочину (ч. 1 ст. 14 КК) чи замаху на злочин (ч. 1 ст. 15 КК); б) спрямованість умислу при вчиненні описаного у ч. 1 ст. 14 або ч. 1 ст. 15 КК діяння на вчинення

Початок. Закінчення в № 1 за 2013 рік.

саме закінченого злочину конкретного виду, ознаки якого зазначені у відповідній нормі (статті) Особливої частини кримінального закону; в) вчинене особою у поєднанні з іншими фактичними обставинами (юридичними фактами) не містить (не включає) усіх об'єктивних ознак складу того злочину, на вчинення якого був спрямований її умисел; г) має місце неузгодженість умислу як певних процесів, що відбуваються у психіці особи (як форми вини), із зовнішнім проявом її поведінки (тобто неузгодженість між суб'єктивним і об'єктивним чинниками, характерними для незакінченого злочину), що стосуються певних груп юридичних фактів; ґ) припинення або закінчення окремих різновидів підготовчих діянь та діянь, визнаних замахом на злочин, які зазначені відповідно у ч. 1 ст. 14 та ст. 15 КК, не поєднується з добровільною відмовою від доведення злочину до кінця; д) вчинене діяння у поєднанні з іншими фактичними обставинами (юридичними фактами) не визнається готуванням до злочину невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 14 КК), а також не розглядається як малозначне діяння (ч. 2 ст. 11 КК).

Нагадаємо, що за особливостями конструкції об'єктивної сторони склади злочинів поділяються на матеріальні, формальні та формально-матеріальні. Об'єктами такої класифікації (поділу) є лише склади зазначених злочинів, тобто не стосуються тих складів, що фіксують незакінчену злочинну (попередню) діяльність (складів незакінчених злочинів, характеристики змісту яких в загальній формі можна визнати: фактично вчинене особою діяння включає об'єктивні ознаки готування до злочину (ч. 1 ст. 14 КК) або замаху на злочин (ч. 1 ст. 15 КК); спрямованість умислу при вчиненні готування до злочину чи замаху на злочин на здійснення саме закінченого злочину конкретного виду, який передбачений відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК; фактично вчинене діяння у поєднанні з іншими фактичними обставинами не включає усіх об'єктивних ознак складу закінченого злочину, на здійснення якого спрямований умисел; відсутність поєднання припинення (зупинення) чи закінчення особою фактично вчиненого діяння з добровільною відмовою від доведення злочину до кінця; відсутність ознак складу малозначного діяння, передбачених у ч. 2 ст. 11 КК; відсутність обставин, визначених у ч. 2 ст. 14 КК, тобто коли у фактично вчиненому особою діянні, хоч і містяться об'єктивні ознаки, зазначені у ч. 1 ст. 14 КК, але виключається спрямованість умислу на вчинення закінченого злочину невеликої тяжкості, передбаченого відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК, максимальна межа санкції якої, згідно з ч. 2 ст. 14 КК, передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке, покарання).

У розділі VII Особливої частини КК «представлені» усі три названі різновиди складів злочинів.

1. Матеріальний склад злочину являє собою такий склад, який передбачає наслідки обов'язковим елементом його об'єктивної сторони. З урахуванням цього характеристика об'єктивної сторони матеріальних складів злочинів завжди передбачає включення до її змісту (специфічної конструкції) принаймні трьох обов'язкових елементів – діяння, наслідків та причинового зв'язку між діянням і наслідками. Прикладом матеріальних складів злочинів у сфері господарської діяльності можна назвати усі склади умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (ч.ч. 1, 2 ст. 209-1 КК), усі склади ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ч.ч. 1–3 ст. 212 КК), усі склади ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч.ч. 1–3 ст. 212-1 КК), склад доведення до банкрутства (ст. 219 КК), склад підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1 КК), склад порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2 КК), склад розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК), усі склади протидії законній господарській діяльності (ч.ч. 1–3 ст. 206 КК), основний склад маніпулювання на фондовому ринку (ч. 2 ст. 222-1 КК), усі склади незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого значення походження товару (ч.ч. 1–3 ст. 229 КК), основний склад приховування інформації про діяльність емітента (ч. 1 ст. 232-2 КК), кваліфікований склад незаконної приватизації державного, комунального майна (ч. 2 ст. 233 КК).

До матеріальних складів злочинів слід відносити також склади так званих «деліктів створення небезпеки», у змісті яких загроза (небезпека) реального заподіяння шкоди (настання наслідків) відокремлена від самого діяння. Прикладом такого складу злочину у сфері господарської діяльності є основний склад протидії законній господарській діяльності (ч. 1 ст. 206 КК), у змісті об'єктивної сторони якого різні форми діяння, позначеного словами «протиправна вимога», поєднуються (як обов'язкові) з різними формами погрози (зокрема «насильства ..., пошкодження чи знищення ... майна»). Форми «протиправної вимоги» у ч. 1 ст. 206 КК передбачені як альтернативні, а саме: 1) «... припинити займатися господарською діяльністю» чи; 2) «... обмежити її»; 3) «... укласти угоду або ...» 4) «... не виконувати укладену угоду». Конкретизуючи зміст останніх двох форм «протиправної вимоги» у ч. 1 ст. 206 КК, законодавець формулює її (угоди) альтернативні ознаки таким чином: «... виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того,

хто займається господарською діяльністю». Отже, лише останні дві форми «протиправної вимоги» в основному складі протидії законній господарській діяльності містять ознаки небезпеки заподіяння шкоди, закріплені (також альтернативно) словами «... може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси». Створення такої небезпеки заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання означає результат: а) виконання чи невиконання угоди, укладання якої протиправно вимагає винний (такі характеристики третьої форми «протиправної вимоги» конкретизовані у ч. 1 ст. 206 КК словами «... протиправна вимога ... укласти угоду ... , виконання (невиконання) якої може ...»); б) невиконання вже укладеної угоди (стосується конкретизації четвертої форми «протиправної вимоги», яка у диспозиції ч. 1 ст. 206 КК позначена словами «... протиправна вимога ... не виконувати укладену угоду, ... невиконання ... якої може ...»).

Такий законодавчий підхід щодо фіксації різних характеристик (в окремих випадках вони набувають значення альтернативних) форм «протиправної вимоги» при протидії законній господарській діяльності може створювати різні проблеми при кваліфікації вчиненого.

Проблема 1. Доволі невдалим у тексті диспозиції ч. 1 ст. 206 КК є закріплення (у дужках) після терміна «виконання» ще одного терміна – «невиконання», які позначають різні характеристики різних форм (третьої і четвертої) «протиправної вимоги» як ознаки об'єктивної сторони основного складу протидії законній господарської діяльності. Йдеться про те, що потенційно виконаною та невиконаною може бути лише угода, яка ще не укладена. Тому відповідні характеристики цієї (третьої) форми «протиправної вимоги» позначають обидва терміни у закріпленому в ч. 1 ст. 206 КК формулюванні «виконання (невиконання) якої ...» Натомість, наслідком вимоги не виконувати вже укладену угоду може бути лише її подальше невиконання (яке за певних умов може загрожувати заподіянням матеріальної шкоди або обмеженням законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання). Тому загроза (небезпека) заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання може виникнути лише при невиконанні укладеної угоди, яку винний вимагає не виконувати. Тобто при вимозі винного, адресованій суб'єкту господарювання, не виконувати вже укладену угоду небезпеку заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання може викликати лише невиконання такої укладеної угоди. У зв'язку з цим при кваліфікації вчиненого за ч. 1 ст. 206 КК може скластися враження, нібито небезпеку заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання може утворювати виконання вже укладеної угоди, стосовно якої винний пред'являє вимогу не виконувати. Некоректна термінологія диспозиції ч. 1 ст. 206 КК фактично необґрунтовано допускає, що в разі вимоги винного не виконувати потерпілим укладену угоду може мати місце як виконання, так і невиконання останньої (укладеної угоди), що зрештою загрожує потерпілому не лише заподіянням матеріальної шкоди, але й обмеженням його законних прав чи інтересів як суб'єкта господарювання. Однак виконання таким потерпілим укладеної угоди всупереч протиправній вимозі винного не виконувати її не повинно кваліфікуватись за відповідною частиною ст. 206 КК насамперед тому, що виникнення небезпеки заподіяння матеріальної шкоди та обмеження законних прав чи інтересів потерпілого, яке може мати місце в разі виконання ним укладеної угоди, не перебуває у безпосередньому причиновому зв'язку з протиправною вимогою винного не виконувати таку угоду. У такому випадку виникнення небезпеки заподіяння матеріальної шкоди або обмеження законних прав чи інтересів суб'єкта господарювання в результаті виконання потерпілим всупереч вимозі винного укладеної угоди не може визнаватись обов'язковою характеристикою об'єктивної сторони складу цього злочину і фактично знаходиться поза його «межами». З огляду на це використання двох різних термінів (антонімів) при позначенні різних характеристик (ознак) об'єктивної сторони складу злочину може створювати труднощі при кваліфікації і потребувати додаткової конкретизації фактичних обставин, покликаних розкривати зміст різних (іноді не пов'язаних між собою або альтернативних) характеристик (ознак) зазначеного елемента складу злочину.

Проблема 2. У диспозиції ч. 1 ст. 206 КК законодавець не конкретизував розміри шкоди як результату виконання або невиконання угоди. Наприклад, її розмір міг бути узгоджений із тим, який у примітці до цієї статті КК визначається як «великий» і обчислюється виходячи із суми п'ятсот і більше НМДГ. Водночас різні форми погрози, з якими поєднуються (можуть поєднуватися) різні форми «протиправної вимоги», варто було б взагалі виключити із змісту основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 206 КК, закріпивши їх окремо як ознаки кваліфікованого складу протидії законній господарській діяльності, що вказують на менш суспільно небезпечні різновиди шкоди, ніж ті, що передбачені у чинній редакції ч. 2 ст. 206 КК. Для цього слова «..., поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна» можна було б закріпити у ч. 2 ст. 206 КК, а закріплені у чинній редакції ч. 2 і ч. 3 ст. 206 КК ознаки кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу цього злочину «перенести», відповідно, у частини 3 і 4, вважаючи їх ознаками особливо кваліфікованих складів. Такий крок цілком узгоджувався б із законодавчими

підходами щодо виділення найбільш типових форм, за допомогою яких в Особливій частині КК відображаються прояви наслідків вчиненого злочинного діяння, та відповідав би особливостям врахування наслідків у змісті: а) підстав (критеріїв) поділу складів злочинів на основний, кваліфікований та особливо кваліфікований; б) механізму утворення основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів злочинів. Зокрема, в певних випадках у специфічній конструкції основного складу злочину, яка передбачена в диспозиції частини першої відповідної статті Особливої частини КК, міститься загроза (небезпека) заподіяння шкоди (її окремі різновиди), а в специфічній конструкції кваліфікованого чи особливо кваліфікованого (відповідно, в диспозиції частини другої, третьої, четвертої тієї ж статті Особливої частини КК, що передбачає і специфічну конструкцію (частину) основного складу злочину[1]) – реальна шкода (див., наприклад, ст.ст. 239, 267, 276, 281, 282 КК та ін.).

2. На відміну від матеріального складу злочину, **формальний склад** не передбачає наслідків як обов'язкового елементу його об'єктивної сторони. Ним законодавець визначає діяння. До такого елементу при утворенні специфічної конструкції та конкретного змісту формального складу злочину законодавчим шляхом можуть «приєднуватися» й інші елементи (за винятком наслідків) об'єктивної сторони, що в даному разі «набувають» характеру обов'язкових: спосіб, час, місце та обстановка (ситуація) вчинення злочину, знаряддя злочину та засоби його вчинення. Прикладами формальних складів злочинів у сфері господарської діяльності є склади контрабанди (ст. 201 КК), заняття гральним бізнесом (ст. 203-2 КК), усі склади легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ч.ч. 1–3 ст. 209 КК), основний та кваліфікований склади нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредиту з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК), видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК), порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК), основний склад шахрайства з фінансовими ресурсами (ч. 1 ст. 222 КК), склад умисного введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК).

Інколи в теорії кримінального права разом з матеріальними і формальними складами злочинів виділяються, як окремий вид, і так звані усічені склади злочинів [2, 67–68; 3, 81–83]. Такий підхід не можна визнати правильним, оскільки підставою виділення усічених складів злочинів дійсно є певні особливості конструкції їх об'єктивної сторони, але вони не пов'язані з обов'язковістю чи необов'язковістю в межах відповідних складів певних наслідків. У даному разі ці особливості полягають в іншому, а саме: певні склади злочинів законодавець конструює таким чином, що закінченим злочином визнається діяння, яке за своїм загальним кримінально-правовим змістом є попередньою злочинною діяльністю [4, 113].

Усіченим є такий склад, в якому момент закінчення злочину пов'язується законодавцем з вчиненням діяння, яке за своїм змістом (загальним кримінально-правовим змістом) вважається незакінченою (попередньою) злочинною діяльністю. Тому, враховуючи, що виділення усіченого складу злочину має іншу підставу (критерій), ніж підстава (критерій) класифікації злочинів на матеріальні, формальні та формально-матеріальні, слушним видається висновок саме про визнання усіченого складу окремим видом (різновидом) формального складу злочину.

Прикладом нетипового підходу законодавця до закріплення в нормі Особливої частини КК ознак усіченого складу злочину можна вважати основний склад шахрайства з фінансовими ресурсами (ч. 1 ст. 222 КК). У цій нормі передбачено, що надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам, іншим кредиторам здійснюється з «метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків». Таким чином, у ч. 1 ст. 222 КК *альтернативно* закріплюються конкретні характеристики мети надання завідомо неправдивої інформації (така мета полягає в прагненні одержати будь-які із названих видів фінансових ресурсів або пільгу щодо податків). Тому якщо у зміст такої конструкції основного складу цього злочину включається «надання завідомо неправдивої інформації ... з метою одержання ... пільг щодо податків», то її зміст за інших необхідних умов може вказувати на спосіб ухилення від оподаткування, який, до-речі, у ст. 212 КК взагалі не конкретизований. Тому зміст зазначеної конструкції в основному складі шахрайства з фінансовими ресурсами містить такі характеристики, які «переносять» момент закінчення злочину з фактичного ненадходження коштів до бюджету (це прямо передбачається у ст. 212 КК і пов'язується із змістом наслідків у складах умисного ухилення від оподаткування) на момент надання завідомо неправдивої інформації із метою одержання пільг щодо податків, яке за певних обставин визнається способом ухилення від оподаткування. Отже, у змісті основного складу шахрайства з фінансовими ресурсами на ознаки закінченого злочину вказує конструкція «надання завідомо неправдивої інформації ... з метою одержання ... пільг щодо податків», що з урахуванням змісту родової юридичної конструкції

[1] Виділені вище винятки у законодавчому визначенні кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів злочинів, що передбачені, зокрема, у ч. 2 ст. 115 КК, а також окремими частинами ст. 158 КК, у цій статті не розглядаються.

складу незакінченого злочину (ч. 2 ст. 13 КК) відображає характеристики таких його (складу) різновидів, як закінчений замах на злочин та незакінчений замах на злочин (ст. 15 КК), пов'язаний з умисним ухиленням від оподаткування.

3. У навчальній літературі останніх років за деякими винятками [5, 93–94; 6, 116; 7, 84; 8, 328; 9, 99–100] практично не розглядається такий вид складів злочинів при їх класифікації за особливостями конструкції об'єктивної сторони, – як **формально-матеріальні склади**. Втім, виходячи із змісту чинних кримінально-правових норм-заборон, матеріальний і формальний склади злочинів (поділ складів злочинів лише на матеріальні та формальні) повністю не вичерпують (не вичерпує) всіх можливих варіантів передбачення та непередбачення (включення у відповідну кримінально-правову норму-заборону) наслідків як обов'язкового елемента об'єктивної сторони. Формально-матеріальний склад злочину відтворює зміст ще одного із таких можливих варіантів, адже до формально-матеріального слід відносити склад злочину, який передбачає наслідки як альтернативу іншим елементам чи ознакам, у результаті чого він в одній своїй частині конкретний склад злочину визнається матеріальним, а в іншій – формальним. Таке поєднання «матеріальності» і «формальності» в тому самому складі злочину, на думку С. Д. Шапченка, зумовлене тим, що його специфічна конструкція і конкретний зміст включають декілька (не менше двох) альтернативних елементів та ознак, і одним із таких елементів обов'язково є наслідки. Оскільки з урахуванням зазначеної альтернативності специфічна конструкція такого складу може включати наслідки як обов'язковий елемент об'єктивної сторони, даний склад може розглядатись як матеріальний; оскільки з урахуванням цієї альтернативності його специфічна конструкція може і не включати зазначені наслідки як обов'язковий елемент об'єктивної сторони, даний склад може розглядатись як формальний [4, 113–114]. Іншими словами, в кримінально-правовій нормізабороні фіксується (моделюється) один склад злочину (як єдина юридична конструкція), у специфічній конструкції якого альтернативно поєднуються елементи (крім діяння) та ознаки, одним із яких обов'язково є наслідки. Така юридична конструкція має місце тоді, коли в її змісті альтернативно передбачаються різні елементи (за винятком діяння) складу злочину, і принаймні один із таких елементів являє собою наслідки. Включення наслідків до обов'язкових елементів об'єктивної сторони такого складу злочину «представляє» його як матеріальний, а включення до об'єктивної сторони замість наслідків інших елементів (альтернативних елементів), навпаки, «представляє» такий склад злочину, як формальний.

У нормах Особливої частини КК формально-матеріальні склади злочинів «представлені» у двох видах. Прикладом *першого виду* може бути особливо кваліфікований склад зґвалтування, у якому особливо кваліфікуючими ознаками, що характеризують відповідно наслідки та потерпілого від зґвалтування, є «особливо тяжкі наслідки» та «малолітня або малолітній» (ч. 4 ст. 152 КК). Тому, якщо обов'язковим елементом цього особливо кваліфікованого складу злочину є наслідки, що у ч. 4 цієї статті визначені як «особливо тяжкі наслідки», то він визнається матеріальним. Якщо ж до таких елементів у специфічній конструкції даного складу злочину наслідки не включаються і має місце «зґвалтування малолітньої чи малолітнього» – цей склад злочину визнається формальним. До *другого виду* формально-матеріальних складів злочинів належать склади деяких специфічних різновидів умисного вбивства, обов'язкові елементи (елементи об'єктивної та суб'єктивної сторони) яких позначаються термінологічним зворотом «посягання на життя» (ст.ст. 112, 348, 379, 400, 443 КК). У диспозиціях цих кримінально-правових норм-заборон (окрім передбаченої ст. 112 КК) альтернативно передбачаються дві відносно самостійні форми такого посягання: 1) вбивство та 2) замах на вбивство. Це, у свою чергу, означає, що у першій формі посягання ці склади злочинів розглядаються як матеріальні, а у другій – як формальні (а враховуючи наведені вище міркування щодо різних підстав виділення усічених складів та поділу складів злочинів на матеріальні, формальні та формально-матеріальні, – як усічені). Прикладом другого виду формально-матеріальних складів злочинів можна навести й склад диверсії (ст. 113 КК). В одних своїх формах диверсія характеризується лише діями, а в інших – потребує настання в результаті відповідного діяння певного наслідку, зокрема руйнування або пошкодження зазначених об'єктів, а також радіоактивного забруднення.

У чинних нормах розділу VII Особливої частини КК передбачаються обидва види формально-матеріальних складів злочинів. Прикладом першого виду є кваліфікований склад шахрайства з фінансовими ресурсами (ч. 2 ст. 222 КК), основні склади злочинів, передбачені відповідно ч. 1 і ч. 2 ст. 232–1 КК. Так, у кваліфікованому складі шахрайства з фінансовими ресурсами (ч. 2 ст. 222 КК) законодавець альтернативно передбачив ознаки «повторно» та «велика матеріальна шкода», що характеризують, відповідно, ознаки діяння у вигляді «надання завідомо неправдивої інформації ... з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків» та його наслідків. Тому якщо обов'язковим елементом кваліфікованого складу цього злочину є наслідки у вигляді «великої матеріальної шкоди», то він визнається матеріальним. Проте в разі лише вчинення описаного у ч. 1 цієї статті КК діяння «повторно», коли альтернативно передбачена в ч. 2 ст. 222 КК «велика матеріальна шкода»

не включається у його зміст (так би мовити «випадає» із поєднання його обов'язкових елементів, із його конструкції), то кваліфікований склад шахрайства з фінансовими ресурсами є формальним.

У складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 232-1 КК, ознаками, які характеризують друге альтернативне діяння, що передбачене поряд з основними (різними формами таких основних діянь), обстановку та наслідки умисного незаконного розголошення, передачі, надання доступу до інсайдерської інформації, а також надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), є, відповідно, «отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі», «уникнення учасником фондового ринку чи третіми особами значних збитків» та «значна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб». З урахуванням визнання цієї юридичної конструкції такою, що фіксує (моделює) в кримінально-правовій нормі один (основний) склад злочину, в межах класифікації складів за особливостями конструкції їх об'єктивної сторони такий склад злочину може бути віднесений до формально-матеріальних складів. Так, якщо обов'язковим елементом цього складу злочину є наслідки, що у ч. 1 ст. 232-1 КК конкретизуються законодавцем як «значна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб», то він визнається матеріальним. Якщо ж до таких елементів у специфічній конструкції даного складу злочину наслідки не включаються і має місце «отримання ... необґрунтованого прибутку в значному розмірі» або «уникнення ... значних збитків» – цей склад злочину визнається формальним. Так само і кваліфікований склад цього злочину, передбачений ч. 3 ст. 232-1 КК, можна за відповідних умов вважати формально-матеріальним. Зокрема, коли обов'язковим елементом цього складу злочину є передбачені у ч. 3 цієї статті КК «тяжкі наслідки», то при вчиненні будь-яких дій, визначених у змісті основного складу цього злочину (ч. 1), він вважатиметься матеріальним незалежно від того, мало місце «отримання ... необґрунтованого прибутку» чи «уникнення ... значних збитків». У разі якщо у зміст кваліфікованого складу цього злочину в ч. 3 ст. 232-1 КК «тяжкі наслідки» не включені (оскільки у диспозиції ч. 3 цієї статті КК вони визначені альтернативно з ознаками «повторно» та «за попередньою змовою групою осіб») і будь-яке із описаних в ч. 1 діянь, пов'язаних з «отриманням ... необґрунтованого прибутку» або «уникненням ... значних збитків», вчиняється за попередньою змовою групою осіб, то кваліфікований склад цього злочину вважається формальним.

Також формально-матеріальними складами першого виду можна визнати кваліфікований склад фіктивного підприємництва (ч. 2 ст. 205 КК), особливо кваліфікований склад виготовлення, збуту та використання підроблених недержавних цінних паперів (ч. 3 ст. 224 КК) тощо.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – [4-те вид., переробл. та доповн.] / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.
2. *Мальцев В. В.* Проблема уголовно-правовой оценки общественно опасных последствий / под ред. И. Я. Козаченко. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1989. – 192 с.
3. *Пинаев А. А.* Уголовное право Украины. Общая часть / А. А. Пинаев. – Харьков : «Харьков юридический», 2005. – 664 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. ; за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.
5. *Матишевський П. С.* Кримінальне право України : Загальна частина : [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.
6. *Фесенко Є. В.* Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : монографія / Є. В. Фесенко. – К. : Атіка, 2004. – 280 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 5-те, переробл. та доповн.]. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 5-те, переробл. та доповн.]. – К. : Атіка, 2009. – 744 с.
9. *Налуцишин В. В.* Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009.

Берзин П. С. **Проблемы квалификации законченных преступлений в сфере хозяйственной деятельности**

Рассматриваются проблемы квалификации преступлений в сфере хозяйственной деятельности, которые признаются оконченными, виды составов таких преступлений.

Ключевые слова: квалификация преступлений, хозяйственная деятельность, состав преступления

Berzin Pavlo**. Problems of qualification of the completed crimes in the sphere of economic activity**

The problems of qualification of crimes in the field of economic activity, which are acknowledged finished, types of compositions of such crimes, are examined.

Key words: qualification of crimes, economic activity, corpus delicti